

تکافل چیست؟

مترجم: رؤیا عامل^۱

اسلام و بیمه

از آنجاکه ماهیت عملیات بیمه را می‌توان در نظام کمک‌های دوجانبه برای پرداخت دیه در آداب و رسوم عرب نیز مشاهده کرد، از این‌رو، قضات مسلمان عموماً معتقدند که مفهوم بیمه با مفهوم "شریعت" تناقضی ندارد.

در حقیقت، اصل غرامت و مسئولیت گروهی مورد قبول اسلام و پیامبر اکرم (ص) بوده است. حقوق‌دانان مسلمان، اذعان دارند که پایه و اساس مسئولیت مشترک در نظام عقیلا که توسط مسلمانان مکه (مهاجرین) و مدینه (انصار) مطرح شده بود، شالوده بیمه مشترک را بنا نهاد. تعالیم اسلام به‌عنوان یک دین کامل، دربرگیرنده کلیه مفاهیم صلح، رفاه اقتصادی، پیشرفت در زندگی شخصی، فامیلی و در سطح امت می‌باشد.

به‌منظور آشکار ساختن اهمیت این موضوع در زندگی یک مسلمان، اسلام خواستار حفظ یک سری

حقوق اولیه است نظیر:

- حق حفاظت از دین
- حق حفاظت از زندگی
- حق حفاظت از شخصیت، شأن و منزلت انسانی
- حق حفاظت از اموال

۱. معاون مدیر بیمه‌های اعتباری و مهندسی (شرکت بیمه صادرات و سرمایه گذاری)

• حق حفاظت از افکار.

یک نظریه پذیرفته شده عمومی می‌گوید که بیمه اسلامی اولین بار در اوایل قرن دوم عصر اسلام به وجود آمد. این امر درست زمانی مطرح شد که عرب های مسلمان رابطه تجاری خود را با هند، مالایا، مجمع الجزایر و سایر کشورهای آسیایی گسترش داده بودند. تجار به دلیل مسافرت های طولانی، در نتیجه حوادث ناگوار و دزدی در راه، اغلب با خسارت های سنگینی مواجه می شدند.

بر مبنای اصل اسلامی "همکاری های دوجانبه" به روش درست، همگی تجار به گرد هم جمع شدند تا قبل از انجام مسافرت های طولانی شان صندوقی تشکیل دهند. این صندوق به منظور جبران خسارت افرادی از گروه بود که در نتیجه وقایع ناگوار دچار خسارت می شدند. در حقیقت اروپاییان از این روش استقبال کردند و نام آن را "بیمه دریایی" نهادند. در پرتو نظریه فوق و همچنین احساس نیاز به داشتن پوشش بیمه ای، قضات مسلمان، نگاه فراتری به نظام اسلامی بیمه پیدا کردند. نتایج بررسی های آنان نشان می دهد که بیمه در اسلام باید بر مبنای اصول تقابل و همکاری باشد. بر مبنای این اصول، نظام بیمه اسلامی شامل مسئولیت مشترک، غرامت مشترک، منافع مشترک، وحدت و ... می باشد. طبق نظر قضات، این مفهوم بیمه در اسلام مورد قبول است زیرا:

۱. اعضای صندوق برای آسایش و رفاه مشترک اعضا با یکدیگر همکاری می کنند.
۲. هر عضو سهم خود را به صندوق پرداخت می نماید تا در موقع نیاز عضو دیگر مورد استفاده قرار گیرد.
۳. این مفهوم در زیر گروه یا جزو تقسیمات قرارداد "هبه" می باشد که خسارت ها را تقسیم و مسئولیت ها را طبق نظام صندوق مشترک، توزیع می نمایند.
۴. تا زمانی که مساعدت و همکاری مطرح باشد، عنصر عدم اطمینان حذف خواهد شد.
۵. اهداف از بیمه، کسب منفعت از دیگران نیست.

برخی حقوق دانان اسلامی معتقدند که عملیات بیمه ای مرسوم نوعی معامله تواتری به صورت خرید و فروش است که با قوانین و الزامات شریعت اسلام به دلیل دارا بودن عامل ذیل مطابقت ندارد:

• القرار

عنصر القرار که به معنای نامعلوم یا عوامل احتمالی در اجرای قرارداد از آن پیاد می شود، در

بیمه نامه های عمر و بیمه های عمومی مورد استفاده قرار می گیرد.

این عبارت به دلیل احتمالی بودن موضوع قرارداد یا مؤکد علیه می باشد چراکه یکی از اصول بنیادین قراردادهای اسلامی معلوم بودن مؤکد علیه یا موضوع قرارداد است.

در چنین قراردادی، بیمه گذار مبلغ معینی (حق بیمه) پرداخت می نماید و در عوض شرکت بیمه پرداخت مبلغ معینی غرامت (مبلغ بیمه شده) را در صورت بروز وقایع فاجعه آمیز تضمین می نماید. اما بیمه گذار از میزان خسارت آتی یا پرداخت آن توسط شرکت بیمه اطمینان ندارد.

علاوه بر این، هر نوع قرارداد که به نفع یک طرف قرارداد و باعث ایجاد خسارت ناعادلانه به طرف دیگر شود در گروه "قرار" طبقه بندی می شود. این مسئله در بیمه نامه های عمر و عمومی صادق است. در حالت قبلی برای مثال اگر بیمه گذار بخواهد قبل از روز خسارت، بیمه نامه را باطل کند، حق بیمه پرداختی را از دست می دهد.

به همین نحو، شرایط "استاندارد دوگانه" به معنای اخذ هزینه ابطال بیمه نامه عمومی از جانب بیمه گذار و برگشت قسمتی از حق بیمه در صورت ابطال بیمه نامه از جانب شرکت بیمه حاکم می باشد. انجمن فقه اسلامی جده، تمامی انواع بیمه نامه های موجود را از لحاظ شریعت اسلام غیرقابل قبول می داند. دلایل مطرح شده به شرح زیر است:

- قرارداد (عدم اطمینان - احتمالی بودن): قرارداد بیمه یک نوع قرارداد خرید و فروش است لذا طبق قوانین شریعت اسلام می بایست شرایط قرارداد خرید و فروش را داشته باشد. یکی از شرایط این نوع قراردادها مشخص بودن موضوع مورد معامله است. یعنی هم خریدار و هم فروشنده می بایست از مبلغ معامله در زمان معامله آگاه باشند.

متأسفانه بیمه به دلیل ماهیتش، احتمالی یا محتمل الوقوع است. شخص نمی تواند پیش بینی کند که

خسارت چه زمانی و با چه شدتی بروز خواهد کرد.

بنابراین به دلیل وجود عامل "القرار" (احتمالی بودن)، قراردادهای فعلی بیمه با شرایط

قرارداد های خرید و فروش مورد نظر شریعت اسلام مطابقت نمی کند، بنابراین مورد قبول نمی باشند.

- قمار: به موجب وجود القرار در قراردادهای بیمه، عنصر قمار نیز در این بحث مطرح می شود.

این مطلب بدان معنا نیست که بیمه نوعی قمار کردن است اما به دلیل ماهیت احتمالی، یک

طرف قرارداد به طور ناعادلانه ای متمکن می شود.

- ربا (بهره): معمولاً شرکت‌های بیمه اطمینان می‌دهند که درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری آنها با حداقل ریسک، حداکثر خواهد شد. با در نظر گرفتن اینکه، حق بیمه‌ها به سرمایه‌گذاری‌های بهره‌بردار تعلق می‌گیرد.
- در سال ۱۹۵۸ انجمن فقه اسلامی جده، سیستم "تکافل" را به‌عنوان یک جایگزین ماندگار برای بیمه مطرح نمود.

تکافل

تکافل به عنوان طرحی بر مبنای برادری و اخوت و وحدت و همکاری دوجانبه تعریف می‌شود به صورتی که کمک‌های مالی دوجانبه را بین اعضا در صورت نیاز هریک از اعضا و توافق سایرین فراهم می‌نماید. "تکافل" اسمی مأخوذ از فعل عربی "کفال" به معنای رسیدگی کردن و برآورده کردن نیاز یک شخص است.

تکافل به معنای کمک‌های متقابل در بین اعضای گروه می‌باشد، بدین معنی که هر عضو از گروه سعی و تلاش می‌کند تا شخص نیازمند در گروه را حمایت نماید. این عملیات درست مثل بیمه‌های مشترک می‌باشد که در سال‌های اولیه پیدایش بیمه نیز استفاده می‌شد و حتی امروزه نیز بین گروهی از افراد مورد استفاده قرار می‌گیرد.

مفهوم اصلی تکافل پرداخت حق بیمه بر مبنای تبرع (همکاری یا هدیه) می‌باشد. قصد و نیت برای پرداخت اعانه (پرداخت به صورت هدیه) نوع یا ماهیت قرارداد را عوض می‌کند زیرا قرارداد دیگر ماهیت خرید و فروش نداشته بلکه یک نوع قرارداد اعانه یا مشارکت است.

از نظر برخی علمای اسلامی، این حالت، الزامات قرارداد را عوض می‌کند و از این‌رو قرارداد تکافل جایگزین ماندگاری برای بیمه خواهد بود. تفاوت دیگر تکافل با سایر قراردادها این است که درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری عملیات تکافل باید طبق شریعت اسلام مصرف شود.

عبارت تکافل در زمان پیامبر اکرم (ص) نیز مورد استفاده قرار می‌گرفت، یعنی زمانی که مسلمانان به صندوقی که "الکنز" نامیده می‌شد و تحت نظام عقیل قرار داشت، کمک می‌کردند. این اعانات به‌منظور کمک به عضوی از اعضای جامعه‌شان بود که مسئول پرداخت دیه بودند.

مهم‌ترین جنبه‌های عملیات تکافل در ذیل به‌طور مختصر بیان شده است:

- شرکت، پذیرنده ریسک نیست.
- شرکت به‌عنوان مدیر و امین و ناظر بر عملیات تکافل محسوب می‌شود.
- تمامی اعانات پرداخت شده توسط اعضا در صندوق تکافل موسوم به "وقف" ذخیره می‌شود.
- تمامی پرداخت‌های حاصل از منافع تکافل (یعنی خسارت‌ها) از محل صندوق وقف تأمین می‌شود.
- پولی که به صندوق تکافل وارد می‌شود به سرمایه‌گذاری که مورد قبول شریعت اسلام باشد تخصیص می‌یابد.
- اگر از محل صندوق وقف تکافل، سود و منفعتی عاید شد، بین اعضای صندوق تقسیم خواهد شد.
- تکافل به معنای ترویج اخوت اسلامی بین اعضای است که بار مسئولیت یکدیگر را پذیرفته‌اند.

واژگان کلیدی:

بیمه اسلامی، تکافل، اسلام

منبع: